

УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ З ФОНЕТИКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАСАДАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Огарь Ю.В.

Інститут філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано психолого-педагогічні концепції особистісно орієнтованого підходу. Здійснено виокремлення ключових принципів, покладених в основу кожної із запропонованих концепцій. Висвітлено принципи навчання фонетики. Обґрунтовано доцільність їх використання на завершальному етапі вивчення української мови в 10 класі. Подано фрагменти завдань і вправ, побудованих на засадах особистісно орієнтованого підходу з використанням провідних принципів навчання фонетики.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, принципи навчання фонетики, принцип співробітництва, ситуація вибору, старша школа, узагальнення і систематизація знань.

Постановка проблеми. Шкільний курс української мови на завершальному етапі навчання є комунікативно спрямованим, зорієнтованим на формування в учнів ключових компетентностей, умінь і навичок вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності. У сучасних умовах як і основної, так і старшої школи провідною є особистісна орієнтація навчання, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання й саморозвитку [7, 10].

Освітніми пріоритетами є не лише гармонійний й різнобічний розвиток особистості та її самореалізація, а й підготовка учня до життя в інноваційному за типом розвитку суспільстві, що закономірно стверджується в сучасному світі. Сформувані людини, здатну творити і органічно сприймати зміни – означає зробити її успішною, зрештою використовувати знання протягом життя.

Ми погоджуємося з думкою В. Кременя про те, що важливо підготувати людину до життя в глобалізованому просторі, де на неї чекає незліченна кількість динамічних і часто суперечливих комунікативних впливів (рис. 1). Це ви-

магає особливої уваги до особистісного розвитку, формування самодостатності людини, здатності ефективно і свідомо співпрацювати в глобальному життєвому просторі. Не останню роль у цьому має відігравати здійснення мовного прориву в освіті, а потім і у суспільстві в цілому [5, с. 345].

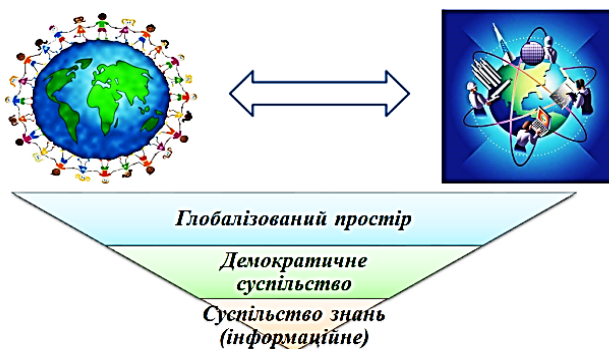

Рис. 1. Мовна особистість учня у глобалізованому просторі

Застосування особистісно орієнтованого підходу до навчання української мови сприятиме удосконаленню технологій навчання, які насамперед апелюють не лише до розвитку мисленневих здібностей, але й інтелекту учнів, всієї сукупності розумових здібностей і стратегій, що поліпшують

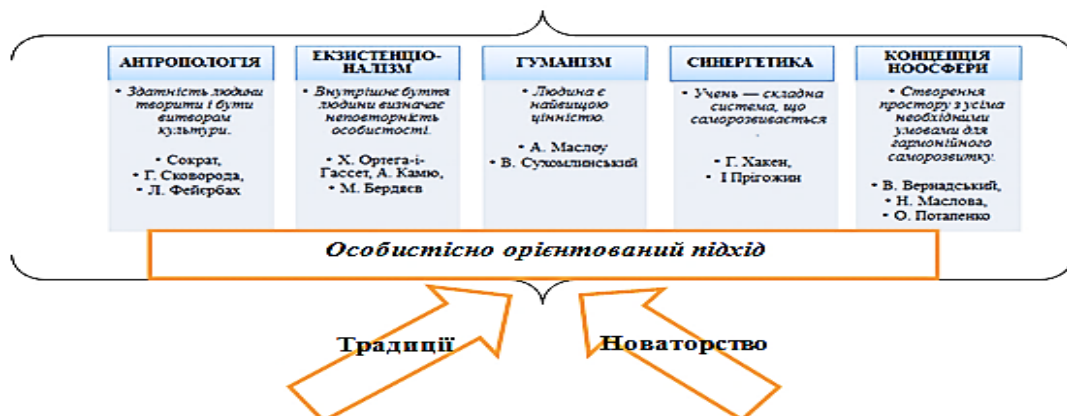

Рис. 2. Особистісно орієнтована освіта (система поглядів)

процес систематизації знань з української мови старшокласників та ефективність знань, умінь і навичок. Орієнтація на особистісний простір старшокласника, його особливості засвоєння матеріалу та спрямування щодо майбутнього фаху забезпечить формування ключових та предметних компетентностей. Акцент на власних прогалинах у знаннях через комплекс підібраних для кожного учня індивідуального набору вправ сприятиме успішному складанню зовнішнього незалежного оцінювання, а грамотне використання персональних гаджетів сприятиме швидкій адаптації майбутнього студента до роботи з потоком інформації (пошук, аналіз, сортування).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистісно орієнтований підхід спирається на філософські (Аристотель, М. Бердяєв, А. Камю, Е. Кассієр, М. Ландман, Г. Марсель, Х. Ортега-і-Гассет, Платон, Плутарх, Протагор, Е. Ротхаккер, Г. Сковорода, Сократ, Л. Фейєрбах, М. Хайдеггер), психологічні (Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, Л. Віготський, І. Зимня, О.М. Леонт'єв, А. Маслоу, С. Подмазін, К. Роджерс, А. Хуторський, І. Якиманська), педагогічні (Ш. Амонашвілі, С. Русова, С. Сисоєва, В. Сухомлинський,) розробки та ін. Теоретико-методологічні засади навчання фонетики в старшій школі на засадах особистісно орієнтованого підходу у своїх наукових працях розглядали такі лінгводидакти (Н. Бібік, О. Біляєв, А. Богуш, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, Т. Донченко, М. Пентилюк С. Караман, О. Савченко, О. Семенов, Г. Шелехової та ін.).

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Нині необхідно створити такі умови для мовної освіти старшокласників, які б максимально враховували особливості індивідуального розвитку, відповідали б не тільки сучасним нормам освіти, а й тим гуманістичним принципам, на підвалинах яких необхідно будувати прогресивні зміни в нашому суспільстві. Пошук шляхів оптимізації процесу узагальнення і систематизації знань з фонетики учнів старшої школи на засадах особистісно орієнтованого підходу ще не був предметом спеціального дослідження, тому і зумовив вибір теми нашої статті.

Мета статті: метою статті є висвітлення специфіки узагальнення і систематизації знань з фонетики учнів загальноосвітніх навчальних закладів на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Досягнення мети потребувало вирішення таких завдань:

1) охарактеризувати особливості та провідні принципи, заковані в кожній окремій концепції дослідників (І. Якиманська, С. Подмазін);

2) спираючись на розвідки лінгводидактів, використати загальнодидактичні орієнтири;

3) спроектувати практичну реалізацію узагальнення і систематизації знань з фонетики учнів загальноосвітніх навчальних закладів на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтована освіта сягає часів філософії античності (Протагор, Сократ, Платон, Аристотель, Плутарх) і ґрунтується на ідеях антропології, екзистенціалізму, гуманізму, синергетики, концепції ноосфери та ін., а також на системі поглядів на традиції і новаторство в освіті (рис. 2) [7, с. 43].

Щодо психолого-педагогічних досліджень, то наукове уявлення про особистісно орієнтоване навчання загалом і особистісно орієнтований підхід зокрема містить різну концептуально-понятійну структуру. Про необхідність реформувати систему освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу наголошують такі науковці: Н. Алексєєв, Г. Балл, І. Бех, С. Бондаревська, А. Валіцька, В. Лугай, С. Косоламов, Г. Овчинников, С. Подмазін, А. Плігін, В. Серіков, В. Шинкарук, А. Фурман, І. Якиманська та ін. (рис. 3).

Дослідники   Принципи

В. Серіков: суб'єкт, особистісний досвід, ситуація вибору.	ситуативний (ситуація вибору);
Є. Бондаревська: культурологічний, індивідуально-особистісний підхід.	культуровішовісності;
І. Якиманська: суб'єктно-особистісний підхід.	розкриття індивідуальності кожного учня;
А. Плігін: свобода вибору, суб'єктний досвід.	співробітництва, свободи вибору;
М. Алексєєв: суб'єктна самостійність, свідальність.	співдальності;
С. Подмазін: самореалізація особистості.	самоорганізації складних систем.

Рис. 3. Концепції особистісно-орієнтованого підходу та провідні принципи

На думку І. Якиманської, визнання учня головною дійовою особою і цінністю всього освітнього процесу і є особистісно-орієнтована освіта. Дослідниця сформулювала принципи, котрі повною мірою відображають філософію особистісно орієнтованої освіти: кожна дитина індивідуальна і неповторна у всіх своїх проявах; учень не стає

особистістю під впливом навчання, а вже є нею; школа повинна не озброїти знаннями, вміннями і навичками, а за допомогою їх сформувати учня як індивідуальність, створити сприятливі умови для його розвитку; школа має вивчити, проявити, розвинути особистість кожного учня [10, 13–14].

С. Подмазін [9] в концепцію особистісно орієнтованого підходу вкладає такі принципи, як принцип гуманізму, реалізму, діяльності, самоорганізації складний систем, діалектного редукціоналізму, ціннісно-цільової сутності пізнання, інтегративності, діалогової взаємодії. Сутність освітнього процесу згідно особистісно орієнтованого підходу полягає в створенні умов для освіти особистості – формування «образу-себе-в-бутті» та його ключових складових: «образу Я», «образу Світу», «образу Я у Світі» в їх цілісності і прагненні до нескінченної повноти, розкриття і максимальний розвиток всіх сил, здібностей та інтересів, створення умов для самореалізації особистості в умовах певного соціуму та культури. Метою є не формування особистості, а віднайдення, підтримка, розвиток механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання.

Отже, особистісно орієнтований підхід – це загальногуманістичний феномен, котрий породжує низку концепцій та поглядів на власне тлумачення терміна, спрямований на створення навчального процесу, що орієнтується на учня, підтримує та розвиває індивідуальності, пробуджує творчий потенціал, створює у процесі навчання ситуації вибору, які стимулюють учня до подальшого самостійного вивчення предмету.

На думку Н. Голуб, появу особистісно орієнтованого підходу філософи пов'язують з потребою переосмислення феномена людської особистості, активізації й конкретизації ціннісного компонента. Учені-психологи наголошують на необхідності врахування індивідуальних особливостей дитини, дидактики визначають сприятливі умови, функції учня і вчителя, методи, засоби, технології та ін. Завдання лінгводидактиків – припасувати загальнодидактичні орієнтири до навчання конкретного предмета – української мови [3, 5].

Проаналізувавши дослідження провідних українських лінгводидактів Л. Варзацької [2], Н. Голуб [3], Н. Дикої [4], І. Кучеренко [6], О. Кучерук [7], Г. Шелехової [8] та ін. (рис. 4) необхідно зробити висновок про те, що учитель з учнем є суб'єктами навчання, взаємодія яких побудована на принципі співробітництва. Особистісно орієнтований підхід передбачає перетворення позиції вчителя і учня на рівноправні партнерські, оскільки перший не стільки вчить і виховує, скільки актуалізує,

стимулює старшокласника до загального і мовно-мовленнєвого розвитку, створює умови для саморозвитку [4]. Знання, уміння і навички важливі з позиції їх застосування. Старшокласник має можливість обирати ту форму подачі матеріалу, яка для нього є комфортною та актуальною з погляду його вподобань. Адже головною метою особистісно орієнтованого навчання учнів під час узагальнення і систематизації знань є стимуляція старшокласника до діяльності, вироблення внутрішньої мотивації, рефлексії та корекції тих прогалин, які виникли в курсі вивчення фонетики в основній школі [6, с. 186].

Переконаємося, що підхід як напрям у навчанні характеризують ті чи ті **принципи**, що зумовлюють пріоритетні особливості навчального процесу, детермінують його зміст, уможливають доцільний вибір методів і прийомів навчання. Підходи відрізняються один від одного не стільки різноманітним набором принципів, скільки реалізацією в певній системі навчання. З'ясуємо принципи навчання фонетики у процесі узагальнення і систематизації знань з фонетики учнів загальноосвітніх навчальних закладів та проілюструємо їх у прикладному аспекті [1, с. 150].

Подані вище принципи тісно пов'язані між собою і реалізуються в навчальному процесі в нерозривній єдності. Тому ми пропонуємо зразки

Рис. 4. Ознаки особистісно орієнтованого підходу

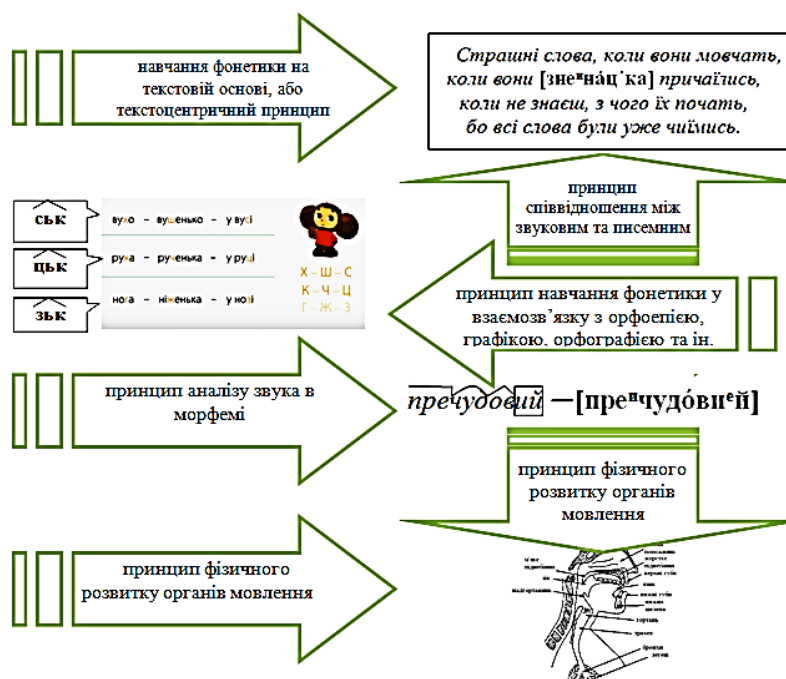

Рис. 5. Принципи навчання фонетики

вправ відповідно до специфіки реалізації особистісно орієнтованого підходу з акцентом на провідні принципи навчання фонетики на етапі узагальнення і систематизації знань з акцентом на підготовку до ЗНО.

1. Опрацюйте в підручнику теоретичний матеріал з теми «Фонетика української літературної мови як учення про її звукову систему». Перегляньте для зразка відео та розробіть алгоритми для полегшення підготовки до ЗНО з української мови і літератури (картинки, схеми, відео чи аудіо матеріали на вибір) (рис. 6).

2. Зробіть фонетичний розбір обраної вами поезії, здійсніть аудіозапис власного мовлення. Проаналізуйте його відповідно до орфоепічних норм української мови (на вибір) (рис. 7).

3. Перегляньте тести (2006–2017 роки) та підберіть за допомогою інтернет-ресурсу «ЗНО онлайн з української мови та літератури» (<https://zno.osvita.ua/ukrainian/>) типові завдання з розділу «Фонетика української лі-

тературної мови як учення про її звукову систему» за відповідними різновидами завдань (на вибір) (рис. 8).

Протестуйте на уроці однокласників, поясніть не лише вибір правильної відповіді, але й проаналізуйте неправильні варіанти відповідей для розуміння типових «пасток» на шляху до успішного складання ЗНО.

Висновок. Отже, проаналізувавши концепції особистісно орієнтованого навчання з погляду філософії, педагогіки та лінгводидактики, необхідно зробити висновок, що сучасна мовна освіта України прагне до того, щоб кожен учень усвідомлював себе як особистість, що має право на вільне і відповідальне самовираження. У процесі узагальнення і систематизація знань з фонетики на засадах особистісно орієнтованого підходу учень і вчитель працюють в одному емоційно-чуттєвому діапазоні, що запобігає психологічному напруженню як результату переживання через втрояння в особистісний простір. Старшоклас-

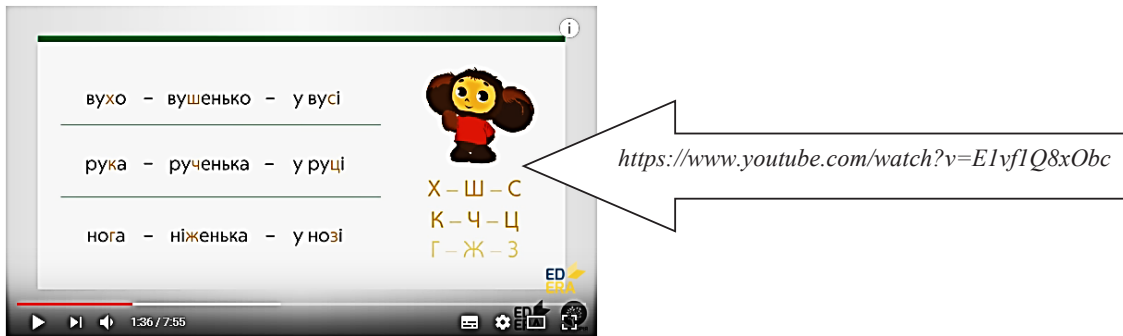

Рис. 6.

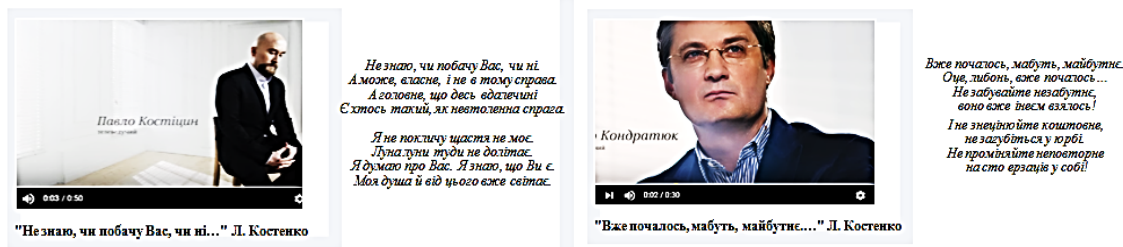

Рис. 7.

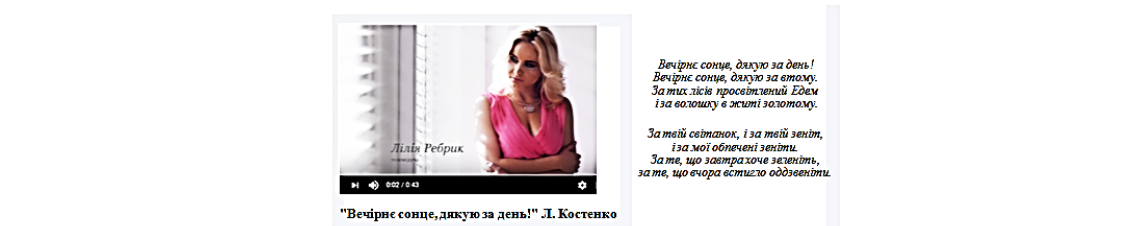

Рис. 8.

Підкреслені літери позначають той самий звук у всіх словах рядка

1 група

- А доріжка, миється, широкий
- Б шістсот, їбілісі, метелиця
- В свято, осінній, просьба
- Г Великдень, аярке, ґрунт
- Д будинок, бджола, Дніпро

Однакова кількість звуків і буке у всіх словах рядка

2 група

- А висаджують, зозулястий, перемивають
- Б дзвонити, п'ятниця, український
- В йодистий, з'єднування, сьогодніня
- Г підійомний, щечечуть, джміль
- Д походяє, щирість, їстоньки

Звук [б] є в кожному слові рядка

3 група

- А кладка, футболіст, город
- Б ведмідь, десять, джерело
- В баскетбол, душа, дзвінок
- Г податок, дятел, звідти
- Д дитина, боротьба, день

Рис. 8.

ник відчуває, що зустріч з учителем відкриває для нього нові можливості як щодо узагальнення і систематизації набутих раніше мовних знань, які він повинен буде продемонструвати на зо-

внішньому незалежному оцінюванні, так і щодо емоційних вражень та спілкування, моделі поведінки і мовленнєві конструкції якого він буде використовувати в подальшому житті.

Список літератури:

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: Монографія / З. П. Бакум. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. – 338 с.
2. Варзацька Л. О. Особистісно зорієнтоване навчання української мови у старшій школі / Л. О. Варзацька // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Л., 2010. – Вип. 50. – С. 7–56.
3. Голуб Н. Б. Підходи до навчання української мови в основній школі / Н. Б. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2015. – № 3. – С. 2–10.
4. Дика Н. М. Розвиток мовної особистості вчителя-словесника інформаційної доби / Н. М. Дика // «Формування мовної особистості інформаційної доби» всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, м. Київ, 30 травня 2017 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/fmoid/paper/viewFile/172/159>
5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во «Знання України», 2011. – 520 с.
6. Кучеренко І. А. Особистісно орієнтована технологія сучасного уроку української мови / І. А. Кучеренко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2014. – Ч. 2. – С. 183–189.
7. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. А. Кучерук. – Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2007. – 182 с.
8. Навчання української мови в старшій школі на академічному рівні: посіб. для вчителя / [авт. кол.: Шелехова Г. Т., Голуб Н. Б., Бондаренко Н. В., Новосолова В. І., Федорчук Т. М., Косянчук С. В.]. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 208 с.
9. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: Соц.-филос. исслед. / Запорож. гос. ун-т. – Запорожье: Просвіта, 2004. – 247 с.
10. Построение модели личностно-ориентированной школы (из опыта работы городской экспериментальной площадки): [Сборник] / науч.ред. И. С. Якиманская; Институт педагогических инноваций РАО, Московский комитет образования. Южное окружное управление. – М.: [б.и.], 2001. – 125 с.

Огарь Ю.В.

Институт филологии

Киевского университета имени Бориса Гринченко

ОБОБЩЕНИЕ И СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ЗНАНИЙ ПО ФОНЕТИКЕ УЧЕНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НА ОСНОВЕ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Аннотация

В статье проанализированы психолого-педагогические концепции личностно ориентированного подхода. Осуществлено выделение ключевых принципов, положенных в основу каждой из предложенных концепций. Раскрыты принципы обучения фонетики. Обоснована целесообразность их использования на завершающем этапе изучения украинского языка в 10 классе. Подано фрагменты заданий и упражнений, построенных на основе личностно ориентированного подхода с использованием ведущих принципов обучения фонетики.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, принципы обучения фонетики, принцип сотрудничества, ситуация выбора, старшая школа, обобщение и систематизация знаний.

Ohar Yu.V.

Institute of Philology

Borys Grinchenko Kyiv University

GENERALIZATION AND SYSTEMIZATION KNOWLEDGE OF FONETICS ON THE PERSONALLY ORIENTED APPROACHES

Summary

The article analyzes the psychological and pedagogical concepts of a personally oriented approach. The key principles laid down in each of the proposed concepts are distinguished. The principles of studying phonetics are revealed. The expediency of their use in the final stage of studying the Ukrainian language in the section in the 10th grade. The fragments of tasks and exercises, based on the principles of a personally oriented approach using the leading principles of phonetics training, are presented.

Keywords: personally oriented approach, principles of phonetics training, the principle of cooperation, situation of choice, high school, generalization and systematization of knowledge.